

ASPEKTY RUMUNSKO-SLOVENSKÝCH VOJENSKÝCH VZŤAHOV (1939 – 1944)

PETRE O T U*

OTU, P. : Aspects of the Rumanian – Slovak military relations (1939 – 1944).

Vojenská história, 3, 3, 1999, pp 20 – 29, Bratislava.

The study deals with the relatively little-known aspects of Rumanian-Slovak diplomatic and military relations during the Second World War. On the basis of Rumanian sources he outlines the establishment of diplomatic (and military-diplomatic) relations between the two states, that were linked together by a common deal after 1940: anti-Hungarian effort in the policy of both states aimed at bringing back the territories occupied by Hungary. The study puts stress on specific forms of diplomatic relations with special respect to similar relations of both states to Hungary and revitalisation of the so-called Small Agreement together with Croatia.

Military History. World War II. Rumanian – Slovak military relations.

V polovici marca 1939 sa skončilo posledné dejstvo rozdelenia Československa. 14. marca 1939 Slovensko vyhlásilo nezávislosť, 16. marca Hitler vydal výnos o zriadení Protektorátu Čechy a Morava, ktorý bol začlenený do Nemeckej ríše, a Podkarpatskú Rus obsadilo Maďarsko.

Nový slovenský štát sa vyvíjal vo sfére vplyvu tretej ríše. 23. marca 1939 sa medzi Berlínom a Bratislavou uzavrela tzv. ochranná zmluva, platná na 25 rokov, ktorou Nemecko získalo právo mať na slovenskom území vojenská základne a ozbrojené sily.

Slovenské vzťahy s Maďarskom boli od začiatku napäté, hoci Budapešť 15. marca uznala nezávislosť Bratislavy. Ten istý deň keď sa podpisovala zmluva s Nemeckom, maďarské vojská začali proti Slovensku vojenskú operáciu, počas ktorej obsadili niektoré územia. Konflikt uhasol 31. marca a 4. apríla 1939 vznikla medzi týmito stranami dohoda, ktorá stimulovala princíp takého status quo, čo pre Slovensko znamenalo územné straty.¹

V nasledujúcich mesiacoch Slovensko uznali ďalšie štáty – Veľká Británia, Francúzsko, Taliansko, Poľsko, ZSSR, Belgicko, Španielsko atď. Prirodzene, nastolila sa aj otázka nadviazania diplomatických stykov medzi Bukurešťou a Bratislavou. Rozhodnutím slovenskej vlády v júli 1939 bola zakázaná činnosť konzulátov tých štátov, ktoré do 15. júla 1939 neuznali Slovensko. Rumunské orgány nesúhlasili s ultimatívnyim spôsobom slovenskej vlády a splnomocnili Richarda Franasovicia, rumunského ministra vo Varšave, aby odporučil slovenskému ministrovi v poľskom hlavnom meste žiadať o súhlas (*agrément*) na menovanie diplomatického reprezentanta v Bukurešti. Rumunská vláda sa zaväzovala urobiť to isté v Bratislave. Slovenská strana súhlasila a vyjadrila svoju snahu k úzkej spolupráci s Rumunskom.²

Nasledovala výmena diplomatov. Na začiatku septembra 1939 bol Ivan Milecz menovaný ako splnomocnený minister v Juhoslávii a v Rumunsku so sídlom v Bukurešti a 30. septembra D. Hiott odovzdal poverovacie listiny v hlavnom meste Slovenska. Vo svojej funkcii zotrval však len krátko; po ňom nastúpil Nicolae Em. Lahovari a v marci 1941 George Elefterescu.

Po konzultáciách sa rozhodlo, aby rumunský vojenský pridelenec a slovenský vojenský pridelenec v hlavnom meste Maďarska rozšírili svoje poverenie aj v týchto krajinách. Na tomto pod-

*Plukovník dr. Petre Otu, náčelník oddelenia vojenskej histórie Výskumného ústavu brannej politiky a vojenskej histórie.

¹MOLDOVEANU, M.: Slovacia, în Regimurile fasciste și totalitare din Europa (*Slovensko za fašistických a totalitárnych režimov v Európe*). Editura militara, Bukurešť 1985.

²Archív ministerstva zahraničných vecí (ďalej len sigla Arch. MZV), fond 71 (Rumunsko, 1940 – 1944), kr. č. 50, inv. j. 284.

klade plukovník Radu Davidescu, ktorý pôsobil v tejto funkcii v hlavnom meste Maďarska od 1. marca 1938, bol 1. októbra 1939 menovaný za vojenského pridelenca na Slovensku, so sídlom v Budapešti.³ Podobne postupovala aj slovenská strana, poverenie plukovníka Štefana Jurecha, vojenského pridelenca v Budapešti, bolo rozšírené aj na Rumunsko.

Nadviazanie diplomatických vzťahov však nevedlo hneď aj k prehĺbeniu spolupráce v politickej a vojenskej oblasti. Jednou príčinou bola rôzna zahraničná orientácia týchto krajín. Ak sa Slovensko nachádzalo od samého začiatku v rámci sféry vplyvu Nemecka, Rumunsko, od 6. septembra 1939 neutrálne, zachovalo úzke vzťahy s Anglickom a Francúzskom v nádeji, že v prípade nebezpečenstva mu tieto krajiny poskytnú pomoc. Ale rýchla kapitulácia Francúzska a obsadenie Besarábie a Severnej Bukoviny Sovietskym zväzom (26. – 28. jún 1940) podnietili kráľa Karola II. rozlúčiť sa s neutralitou a postupne sa zblížiť s Nemeckom.

Neskoršie udalosti priblížili Rumunsko ku Slovensku. Predovšetkým Viedenská arbitráž 30. augusta 1940, ktorou Nemecko a Taliansko nanútili Rumunsku odstúpenie 43 420 km² územia s viac ako 2,6 milióna obyvateľov, z nich vyše 50 percent Rumunov, v prospech Maďarska. Druhá Viedenská arbitráž, ako sa v rumunskej historiografii označuje toto nešťastné rozhodnutie, znásobila napätie medzi Rumunskom a Maďarskom.

Vláda na čele s generálom (od 22. augusta 1941 maršal) Ionom Antonescuom, ktorá prevzala moc 6. septembra 1940, po abdikácii kráľa Karola II., sledovala po celé obdobie vojny spätné získanie stratených území. Toto vytvorilo medzi Rumunskom a Slovenskom solidaritu záujmov aj preto, že vzťahy oboch krajín s Maďarskom boli napäté; obidve krajiny považovali Maďarsko za potenciálneho nepriateľa.

Nový politický režim pokračoval v orientovaní Rumunska na Nemecko, ktoré inicioval kráľ Karol II. 12. septembra 1940 prišla do Rumunska nemecká vojenská misia vedená generálom Erikom Hansenom. 23. novembra 1940, počas prvého stretnutia s Adolfom Hitlerom, Ion Antonescu podpísal vstup Rumunska do Paktu troch.⁴

Na druhý deň, 24. novembra 1940, aj Slovensko vstúpilo do Paktu troch; parlament schválil (*ratifikoval*) toto rozhodnutie 6. februára 1941.⁵ Obidve krajiny sa teraz nachádzali v tom istom spolenectve, ale politická a vojenská spolupráca vôbec nebola intenzívna. Jednou príčinou bol aj vývoj politickej situácie v Rumunsku poznačený konfliktom medzi „vodcom štátu“ Ionom Antonescuom a hnutím legionárov (fašistická organizácia v medzivojnovom Rumunsku, gardisti – pozn. prekladateľ), ktoré bolo od 6. septembra 1940 asociované vo vláde. Tento konflikt vyvrcholil 21. – 23. januára 1941 legionárskou vzbурou, po ktorej bola Železná garda vylúčená z politického života krajiny. Rumunský minister v hlavnom meste Slovenska hlásil do Bukurešti, že túto udalosť slovenské gardistické kruhy prijali s nevôľou a Rumunsko pokladali za „krajinu v rozklade“.⁶

Dňa 22. júna 1941 generál Ion Antonescu rozhodol o vstupe Rumunska do vojny po boku Nemecka; hlavným cieľom bolo oslobodenie Besarábie a severu Bukoviny odcudzené pred rokom Sovietmi.⁷ Predseda vlády a minister zahraničných vecí Vojtech Tuka poslal 23. júna 1941 Mihaiovi Antonescuovi, rumunskému ministrovi zahraničných vecí, pri príležitosti vstupu Rumunska do vojny blahoprajný telegram.⁸

³Archív Ministerstva národnej obrany (ďalej len sigla Arch. MNO), fond 948, spis 1900, inv. j. 2.

Plukovník Radu Davidescu zotrval vo funkcii do 1. apríla 1942

⁴Tamže, fond 948, sekcia 1., spis č. 2572, inv. j. 46; Národný archív (ďalej len sigla NArch.), fond Predsedníctvo rady ministrov (ďalej len sigla PRM), vojenská kancelária, spis č. 24/1943, inv. j. 1.

⁵Arch. MZV, fond 71, zv. 512, inv. j. 1.

⁶Tamže, inv. j. 2.

⁷Armata română în al doilea război mondial, vol. 1, Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei (*Rumunská armáda v druhej svetovej vojne, zv. 1., Oslobodenie Besarábie a severnej časti Bukoviny*). Vojenské nakladateľstvo, Bukurešť 1996.

⁸Arch. MZV, fond 71, kr. č. 512, inv. j. 1.

Dňa 23. júna 1941 aj Slovensko vyhlásilo vojnu Sovietskemu zväzu, toto bola zase príležitosť pre Mihai Antonescu adresovať blahoprajný telegram svojmu kolegovi.⁹ V. Tuka vyjadroval vo svojej odpovedi dôveru, že spoločný boj „prinesie čoskorú úrodu“.¹⁰ Slovenská tlač venovala tiež rozsiahlu pozornosť angažovaniu Rumunska v konflikte, konštatujúc, že verejná mienka pokladá vojnu za ľudovú, lebo jej hlavným cieľom je prinavrátenie stratených území.¹¹

Angažovanie obidvoch krajín v protisovietskej vojne po boku Nemecka malo samozrejme aj spoločné ciele, respektíve úsilie, aby po skončení vojny lojálnou spoluprácou s treťou ríšou získali späť územia, ktoré maďarský štát pričlenil v rokoch 1938 – 1940 k svojmu územiu. Preto v Bukurešti vyvíjali v nasledovných rokoch konzekventnú činnosť zameranú na rozvíjanie vzťahov tak s Bratislavou, ako i so Záhrebom, sledujúc touto trojstrannou spoluprácou obnovenie Malej dohody, ktorá jestvovala v rokoch 1921 – 1939¹² s iným zámerom.

Dňa 9. júla 1941 mal Mihai Antonescu s Ivanom Mileczom, slovenským veľvyslancom v Bukurešti, dlhý rozhovor, počas ktorého hovoril „o totožnosti záujmov Slovenska a Rumunska a o potrebe upevnenia našich vzťahov (...). Povedal som mu, pokračoval Mihai Antonescu, že bez pokusu o obnovenie Veľkej Antanty, musíme si predsa vytvoriť, mimo diplomatickej cesty, duševný vzťah. A musíme tento vzťah rozšíriť aj na Chorvátsko.“¹³ Hovorilo sa aj o výmene politických návštev, slovenský minister predložil priam ideu cesty Iona Antonescu do Bratislavy, upevnenie spolupráce v oblasti tlače, založenie kultúrnych spoločností atď. Ivan Milecz hovoril o Maďarsku dosť tvrdo, opakujúc aj potrebu spoločnej hranice.¹⁴

Na druhý deň Alexandru Cretzeanu poslal do Bratislavy ministromi G. Elefterescuovi telegram, v ktorom podrobne opísal obsah rozhovoru Mihai Antonescu s Ivanom Mileczom, žiadajúc zdôrazniť upevňovanie spolupráce so Slovenskom.¹⁵

Dňa 17. júla 1941, G. Elefterescu podal hlásenie na MZV o výsledku svojich intervencií. S väčšinou návrhov slovenské vedenie súhlasilo, vrátane s návštevou Iona Antonescu v Bratislave, ale nepovažovala za vhodné „prehĺbenie trojstrannej spolupráce (Rumunsko, Slovensko, Chorvátsko) proti Maďarsku“.¹⁶ Slovenskí vedúci činitelia, pokračoval Elefterescu, sú zaneprázdnení najmä otázkou spätného získania Maďarskom obsadených území a menej spoločnou rumunsko-slovenskou hranicou.¹⁷ Okrem iného aj minister Ivan Milecz v rozhovore s Mihaiom Antonescuom sa zaujímal o rumunské zámery súvisiace s územím východne od Dnestra, zdôrazňujúc úsilie Slovenska o prinavrátenie obsadených území.

Možnosť trojstrannej spolupráce bola podnetom maďarskej reakcie, čo pochopili aj v Bukurešti, preto v pokynoch pre rumunské vyslanectvo v Bratislave žiadali od Elefterescua, upozorniť slovenskú vládu na zbytočnosť maďarských sľubov zlepšiť postavenie slovenskej menšiny. Mihai Antonescu žiadal ostrážitosť a rozhodný postup, aby sa zabránilo maďarsko-slovenskému zblíženiu.¹⁸

Rumunský minister zahraničných vecí sa 6. októbra 1941 opakovane zaujímal, či sa Nemecko pokúsilo v Bratislave o narušenie rumunsko-chorvátsko-slovenského spojenectva. V Bukurešti

⁹Tamže, inv. j. 2.

¹⁰Tamže, inv. j. 3.

¹¹Tamže, inv. j. 4 – 5.

¹²Pozri štúdiu ANGHEL, F.: O alternativă de colaborare în interiorul Axei. Spre o nouă Mică Înțelegere (*Alternativa spolupráce vnútri Osi. Smerom k novej Malej dohode*),

Historický časopis, nová séria, kr. č. 7., 3 – 4, marec – apríl 1997, s. 233 – 257.

¹³Arch. MZV, fond 71, inv. j. 6.

¹⁴Tamže.

¹⁵Tamže, inv. j. 7.

¹⁶Tamže, inv. j. 273.

¹⁷Tamže, inv. j. 9.

¹⁸Tamže, inv. j. 43.

žiadali prehĺbenie spolupráce, usudzujúc, že „na udržanie verejnej mienky a prípravu rozhodujúcich okamihov najlepším spôsobom sú jednoduché morálne a duševné dohody“.¹⁹

Týmto vedecká a kultúrna spolupráca dostala konkrétnu podobu: publikovanie článkov v tlačí obidvoch krajín, návštevy novinárov, zaradenie rumunských, respektíve slovenských relácií do rozhlasového vysielania obidvoch krajín, koncert bukureštskej filharmónie na Slovensku, návštevy hodnostárov, ako napríklad návšteva ministra národného hospodárstva Iona C. Marinescua atď.²⁰

Významným okamihom v bilaterálnych vzťahoch bolo stretnutie Mihaia Antonescu s Vojtechom Tukom v Berlíne (27. novembra 1941), kde prerokovali koncentrovanie činnosti obidvoch krajín najmä proti Maďarsku a predostreli aj ideu návštevy slovenského premiéra v Bukurešti. Pri tejto príležitosti sa jasnejšie zvýrazní aj postoj Berlína voči rumunsko-slovenskej spolupráci. V rozhovore V. Tuku s Joachimom von Ribbentropom v Berlíne; ten hovoril aj o priblížení k Rumunsku, zdôrazňujúc, že tieto krajiny nemajú očakávať „formulácie a schvaľujúce prejavy, aby sa politika rumunsko-slovenského zblížovania nechápala znova ako Malá dohoda“.²¹ Takýto postoj mal predtým aj nemecký minister v Bukurešti, Manfred von Killinger, ktorý vyhlásil, že nevyjadrí svoju pomoc alebo odsúdenie na projektovanú regionálnu iniciatívu. Naopak, Goebbels zdôrazňoval Mihaiovi Antonescuovi toto zblíženie, priam sugerujúc spoluprácu „medzi rumunsko-slovenskými vojenskými orgánmi“.²²

Ďalšia významná udalosť rumunsko-slovenských vojenských vzťahov sa udiala vo februári a v marci 1942. Dňa 4. februára 1942, G. Elefterescu poslal zo slovenského hlavného mesta pozvánku ministra obrany Čatloša pre 3 alebo 4 rumunských dôstojníkov na slávnosť prvej promócie slovenskej Vysokkej vojenskej školy; slávnosť mala byť 14. februára. Slovenský minister národnej obrany žiadal, aby v delegácii boli dôstojníci navrhnutí na vyznamenanie, lebo z tejto príležitosti im budú udelené odznaky (*insignie*).²³ Aj predseda vlády V. Tuka sa vyjadril za prítomnosť vojenskej delegácie na pripravovanej slávnosti.²⁴

Rumunský Generálny štáb (v origináli Veľký alebo Najvyšší štáb – pozn. prekladateľa) rozhodol o zložení delegácie: generál Mihail Racoviță, podplukovník Aurel Balaban, majori George Georgescu a Emanoil Albeanu.²⁵ Delegácia prišla do hlavného mesta Slovenska 13. februára, v ten istý deň sa stretla s ministrom obrany a bola prijatá u prezidenta Jozefa Tisu, ktorý odovzdal členom delegácie vyznamenania. I keď členovia delegácie neboli zaradení do predchádzajúcich návrhov na vyznamenanie, slovenská strana, rešpektujúc program, rozhodla o vyznamenaní všetkých členov delegácie. Pri tejto príležitosti prezident Tiso vyhlásil: „Nech sa toto gesto považuje ako vyjadrenie spoločnej vytrvalosti do konečného víťazstva.“²⁶ Mihail Racoviță odovzdal tiež rumunské vyznamenania slovenským vojakom. Potom rumunskí dôstojníci navštívili viaceré vojenské inštitúcie a útvary; z Bratislavy odcestovali 20. februára 1942.

Rumunské úradné miesta chceli, aby sa odvetná návšteva uskutočnila pri príležitosti 10. mája (štátny sviatok Rumunska), slovenská strana trvala na tom, aby sa uskutočnila okamžite. Slovenská delegácia prišla do Bukurešti večer 28. februára 1942 v zložení: generál Jozef Turanec*, podplukovníci Emil Novotný, Viliam Talský a kapitán Juraj Ohrival.²⁷ Slovenskí dôstojníci položili vence na hrob neznámeho vojaka, navštívili viaceré vojenské útvary, (zbrojovky,

* Generál Jozef Turanec, ktorého manželka pochádzala z Orăștie, už bol v Rumunsku roku 1926. Veliteľom RD na východnom fronte bol do 27. 11. 1941 a potom od 20. 4. do 24. 9. 1942.

¹⁹Tamže, inv. j. 53.

²⁰Tamže, inv. j. 11 – 12; 85 – 86.

²¹Tamže, inv. j. 81 – 82.

²²Tamže, inv. j. 90.

²³Tamže, inv. j. 93.

²⁴Tamže, inv. j. 107.

²⁵Tamže, inv. j. 52.

²⁶Tamže, inv. j. 113.

²⁷Tamže, kr. č. 11., inv. č. 124.

polygóny) a viedli rozhovor aj s ministrom národnej obrany Constantinom Pantazim. Generál Jozef Turanec odovzdal rumunskému ministrovi vojny vojenské vyznamenanie *Za hrdinstvo* I. stupňa. Podobne vedúci delegácie odovzdal 11 slovenských vyznamenaní rumunským dôstojníkom.²⁸

Dňa 6. marca 1942, v sprievode Mihaia Antonescua, plukovníka Mircea Elefterescua a podplukovníka Ștefana Galina, prijal delegáciu maršal Ion Antonescu. Prítomní boli aj generáli Constantin Pantazi a Mihail Racoviță. Pri tejto príležitosti Ion Antonescu a generál Jozef Turanec zdôraznili význam spolupráce v rámci Osi a úsilie obidvoch armád na východnom fronte. Vodca rumunského štátu zdôraznil, že základom rumunsko-slovenského priateľstva „je spoločná vytrvalosť a viera“.²⁹

Výmena vojenských delegácií medzi Rumunskom a Slovenskom podnietila rôzne reakcie a postoje. Predovšetkým slovenský minister v Bukurešti Ivan Milecz, neprijal ani nesprevádzal slovenskú delegáciu počas jej návštevy, čo vyvolalo pobúrenie slovenského ministra obrany Čatloša. Ten žiadal, aby sa G. Elefterescu v Bukurešti diskkrétne informoval na dôvod čudného správania slovenského diplomata.³⁰

Generálny sekretár Ministerstva zahraničných vecí, Gh. Davidescu povedal, že podľa prvých informácií Ivan Milecz bol údajne chorý a jeho manželka sa mala podrobiť operácii. Príčiny však boli iné, prejavili sa o niekoľko dní, respektíve 14. marca 1942, keď sa oslavovalo výročie slovenskej nezávislosti. Pri tejto príležitosti Mihai Antonescu a Ivan Milecz mali vystúpiť s príhovorom v rozhlase, ale slovenský hodnostár neprišiel. G. Elefterescu informoval o tom generála Čatloša, ktorý vyhlásil, že Milecz sa riadil podľa pokynov ministerstva zahraničných vecí, aby znížil význam návštevy a dodal jej čisto vojenský charakter.³¹ Aby nevznikol dojem veľmi ťzkých stykov s Bukurešťou, Ivan Milecz sa nezúčastnil ani na vopred určenom príhovore.

Zreteľná bola aj reakcia veľvyslanca Manfreda Killingera, ktorý sa neskontaktovoval so slovenskou delegáciou, pretože, ako to povedal v rozhovore Ivanovi Mileczovi, „nechcel, aby sa hovorilo že jeho urodzenosť podporovala výmenu návštev“. Súčasne sa slovenského ministra opýtal, či „politika obkľúčenia Maďarska sa stala realitou“.³² Aj taliansky minister v Bratislave, pravdepodobne na rozptýlenie maďarských obáv, sa informoval na slovenskom ministerstve zahraničných vecí o význame výmeny návštev medzi slovenskými a rumunskými dôstojníkmi.³³

Podotýkame ešte jednu zaujímavosť, a to, že počas výmeny delegácií náčelník generálneho štábu Maďarska bol na návšteve v Sofii; podľa G. Elefterescua sa táto návšteva nedotkla otázok týkajúcich sa Rumunska.³⁴

Vzájomné návštevy zvýraznili významnú etapu vojenských vzťahov medzi obidvoma armádami a podnietili okamžité reakcie v Berlíne, Ríme a v Budapešti. Na základe informácií, ku ktorým som sa dostal, je možné konštatovať, že ak Nemecko akceptovalo rumunsko-slovenskú spoluprácu v oblasti ekonomickej, kultúrnej a vedeckej, očividne manifestovalo opozíciu voči každej vojenskej iniciatíve, ktorá by bola koncentrovala sily Rumunska, Slovenska a Chorvátska.

Vojenské kontakty sa stali užitočné a prispeli k diverzifikácii foriem spolupráce. 11. marca 1942 maršal Ion Antonescu schválil opatrenia navrhnuté generálom Mihailom Racoviță, ktoré boli prediskutované počas návštevy na Slovensku: vymenovanie vojenského pridelenca len pre Slovensko; vyslanie piatich dôstojníkov v hodnosti major alebo kapitán na jednoročnú sťažku slovenským útvarom a dvoch dôstojníkov – poslucháčov VVŠ, ktorí na jeseň 1942 mali

²⁸Vojenský historický archív (ďalej len VHA), fond MNO, spis č. 97, inv. j. 5 – 11.*

²⁹Tamže, inv. j. 121.

³⁰Tamže, kr. č. 512, inv. j. 117.

³¹Tamže, inv. j. 128 – 129.

³²Tamže, kr. č. 11, inv. j. 322.

³³Tamže, kr. č. 512, inv. j. 117.

³⁴Tamže, inv. j. 116.

pokračovať v štúdiu na slovenskej VVŠ, vyslanie rumunských dôstojníkov do balneoklimatických stredísk na Slovensku.³⁵

Treba dodať, že všetky tieto akcie sa uskutočnili recipročne. Potrebu vzniku funkcie vojenského pridelenca len pre Slovensko zdôrazňoval aj plukovník Alexanru Cozloschi, ktorý 1. apríla 1942 vymenil v Budapešti plukovníka Radu Davidescua.³⁶ V hlásení adresovanom 4. mája 1942 II. sekcii GŠ prosil naliehavo o vyslanie rumunského vojenského pridelenca do Bratislavy. A to tak z dôvodu upevnenia vojenských stykov medzi obidvoma krajinami, ako i z hľadiska možnosti výmeny informácií o Maďarsku. Rumunský dôstojník hlásil, že Slovensko má na území Maďarska silnú informačnú službu, čo samo vnucuje pozornú spoluprácu vo vojenskej oblasti. Do Bukurešti hlásil aj to, že nadviazal styk s plukovníkom Štefanom Jurechom, slovenským vojenským pridelencom v Budapešti (akreditovaný aj v Rumunsku). Jurech však odchádzal z funkcie, lebo mal prevziať velenie nad slovenskými vzdušnými zbraňami (od 1. 5. 1942 v Trenčíne); o to viac bolo potrebné vymenovanie vojenského pridelenca v Bratislave.³⁷ Spolupráca medzi vojenskými diplomatmi je dokázaná, okrem iného, aj hlásením kapitána Andreia Virgila, pomocníka vojenského pridelenca v Budapešti. Vojská troch zborov maďarskej armády začali na jar 1942 odchádzať na front. Každý maďarský transport sprevádzali štyria slovenskí dôstojníci, aby na vlakoch, ktoré tranzitovali cez Slovensko, neboli propagandistické nápisy. Takýmto spôsobom sa získal prehľad a zistila sa totožnosť maďarských útvarov prechádzajúcich slovenským územím. Slovenské vojenské orgány dovolili vojenskému pridelencovi v Budapešti, aby tieto informácie boli poskytnuté rumunskému generálnemu štábu, ktorý mal takto možnosť overiť si, ktoré vojenské sily Maďarska boli poslané na front a ktoré zostali doma.

Všetky intervencie boli užitočné, lebo 1. júna 1942 bol podplukovník delostrelectva Constantin Ștefănescu vymenovaný za vojenského pridelenca na Slovensku so sídlom v Bratislave.³⁸ 23. júla 1942 ho splnomocnený minister a veľvyslanec G. Elefterescu predstavil prezidentovi Jozefovi Tisovi; ten bol s menovaním spokojný. V rozhovore, ktorý nasledoval, Tiso poukázal na to, že podľa informácií pochádzajúcich z Budapešti, vojenské rumunsko-slovenské vzťahy znepokojili Maďarsko, ktoré si vymedzilo právo na protiopatrenia.³⁹

Rumunský vojenský pridelenec za svojej viac ako dvojročnej činnosti v Bratislave poslal do Bukurešti množstvo významných informácií geografickej, politickej, vojenskej a ekonomickej povahy, ktoré poskytli Rumunsku reálne predstavy o vnútornom a vonkajšom možnom vývoji na Slovensku. (Do funkcie slovenského vojenského pridelenca v Rumunsku bol, na základe reciprocity vymenovaný major Jozef Parčan.)

Medzičasom rumunsko-slovenské politické vzťahy zaznamenali novú krízu podmienenú orientovaním sa slovenskej vlády na Maďarsko. V rozhovore s Ivanom Mileczom 21. apríla 1942 Gh. Davidescu hovoril aj o tejto veci. Slovenský diplomat sa pýtal, či si Rumunsko vyhradzuje právo vyriešiť otázku Transylvánie po vojne „akýmikol'vek prostriedkami“. Davidescu odpovedal, že nemyslí sa na „akékoľvek prostriedky“, lebo dúfa, že zatiaľ si všetci rozhodujúci činitelia uvedomia nemožnosť zachovať súčasné hranice s Maďarskom.⁴⁰ Milecz nebol o tom presvedčený, ale súhlasne s chorvátskym ministrom v Bukurešti konštatoval nezmyselnosť ponechať po vojne pod maďarskou nadvládou 400 000 Slovákov, 110 000 Chorvátov a 1 600 000 Rumunov.

Dňa 28. apríla 1942 prijal Ivana Milecza minister zahraničných vecí Rumunska Mihai Antonescu, ktorý žiadal spresniť, či sa Slovensko zrieka spolupráce s Rumunskom ako náhradu

³⁵Arch. MNO, fond Mikrofilmy, kotúč P II 1.573 c 50 – 502; kotúč P II 1.667, c 654 – 672; 685.

³⁶Tamže, fond 948, spis č. 1900, inv. j. 2.

³⁷Tamže, fond Mikrofilmy, kotúč P II, 1.573, c 604.

³⁸Tamže, fond 948, spis č. 1900, inv. j. 1.

³⁹Arch. MZV, fond 71, kr. č. 512, inv. j. 188.

⁴⁰Tamže, kr. č. 11, inv. j. 322.

za spoluprácu s Maďarskom.⁴¹ O tej istej veci sa hovorilo i počas návštevy slovenského šéfa Úradu propagandy Tida Gašpara v Rumunsku; 11. mája 1942 Mihai Antonescu znova prejavil svoju nespokojnosť v súvislosti s nedôslednosťou Slovenska a jeho úsilím dohodnúť sa s Maďarskom. Priam niektoré vojenské kruhy boli naklonené kompromisu s Budapešťou. Podľa informácií podplukovníka C. Štefănescua z januára 1943 náčelník štábu veliteľstva slovenskej armády podplukovník Tatarco bol naklonený maďarskému vojenskému pridelenovi.⁴²

Pravdepodobne aby sa atmosféra vyjasnila, slovenské úradné miesta vyznamenali 5. júna 1942 maršala Iona Antonescua radom Vojnový víťazný kríž I. triedy s hviezdou a plukovníka Radu Davidescua, bývalého vojenského pridelenca na Slovensku a v Maďarsku, tým istým radom II. triedy.⁴³

Na konci roka 1942 a na začiatku 1943 bola nová výmena vyznamenaní medzi armádami týchto krajín. V Bukurešti vyznamenali 35 slovenských dôstojníkov a v Bratislave 32 rumunských dôstojníkov. Podplukovník C. Štefănescu bol však nespokojný, lebo „pomer medzi slovenskou a rumunskou armádou je približne 1/3; čiže, my by sme mali navrhnúť vyznamenať slovenskými radmi 80 – 100 rumunských dôstojníkov.“⁴⁴

Rumunské ministerstvo národnej obrany poslalo na Slovensko 35 vyznamenaní 10. januára 1943. Vyznamenaní boli: 1 generál, 2 plukovníci, 15 podplukovníkov, 4 majori, 4 kapitáni, 9 poručíkov.⁴⁵

Iný významný aspekt bilaterálnych vzťahov je ekonomická oblasť; v tomto smere sa medzi krajinami uzavreli viaceré dohody. (Spomedzi nich to boli: Obchodná úprava (*aranžmán*) zo 4. decembra 1939; Zmluva o reglementácii neobchodných platieb (5. jún 1940); Zmluva o platbách (14. apríl 1942) atď.)

Slovensko malo záujem získať najmä dostatočné množstvo ropy a Rumunsko zasa z bývalých československých priemyselných závodov zbrane.

Manévrovací cenový rozdiel (*marža*) slovenských orgánov bol obmedzený, lebo výrobu zbrojoviek zväčša kontrolovali Nemci. 10. októbra 1942 G. Elefterescu hlásil z Prahy, že slovenská vláda je pripravená vydať súhlas, požadovaný podnikom Škoda za účelom uzavretia novej kúpnej zmlúvy na rok 1943, na dodávku vojenského materiálu; účasť Slovenska na transakcii 8 miliónov nemeckých mariek bola podmienená súhlasom rumunskej vlády, aby Slovensko nakupovalo v Rumunsku ropné výrobky.⁴⁶

Otázka obstarávania zbraní zo Slovenska sa stala naliehavou po Stalingradskej bitke (november – december 1942), v ktorej mala rumunská armáda nesmierne materiálne a ľudské straty. Je to aj dôvod, prečo Mihai Antonescu žiadal od rumunskej diplomatickej misie v Bratislave nové intervencie pri slovenskej vláde na obstaranie zbraní. V januári 1943 rumunský vojenský pridelenec hlásil generálnemu štábu, že po jeho intervencii bratislavské orgány odpovedali, že nemajú rezervy. „Predsa, pokračoval rumunský diplomat, z toho čo som videl, Slovensko má zbrane takmer pre 3 armádne zbory, čiže mali by zásoby (*rezervy*). Pravda, odmietnutie je odôvodnené opatrnosťou, ktorou sa pozerá do budúcnosti; slovenský generálny štáb sa usiluje mať rezervy lebo nevie, koľko bude ešte trvať vojna a iný materiál už nemôže kúpiť ani vyrobiť.“⁴⁷ V dôsledku toho úroveň výmeny v tejto oblasti nedosiahla vysokú kvótu. Napríklad, v tajnom ekonomickom protokole medzi Rumunskom a Slovenskom, na roky 1943 – 1944, dodávky slovenských zbraní do Rumunska dosiahli výšku 17 217 369 nemeckých mariek.⁴⁸

⁴¹Tamže, zv. 84, inv. j. 244.

⁴²Arch. MNO, fond Mikrofilmy, kotúč P II 1.588, c 661 – 662.

⁴³VHA, fond MNO, spis č. 97, dok. 98614.

⁴⁴Arch. MNO, kotúč P II 1.667, c 686.

⁴⁵Tamže, c.

⁴⁶Arch. MZV, fond 71, kr. č. 512, inv. j. 206.

⁴⁷Arch. MNO, fond Mikrofilmy, kotúč P II 1.588, c 660.

⁴⁸Tamže, kotúč P II 5.977, c 971 – 972.

Paralelne s týmto úsilím rumunské orgány v Bukurešti sa nezriekli projektu spolupráce so Slovenskom a Chorvátskom. V rozhovore s Ivanom Mileczom 26. januára 1943, Mihai Antonescu opakovane ideu, že maďarská politika sa usiluje o priateľskejšie vzťahy s Chorvátskom a Slovenskom, aby potom pôsobila proti Rumunsku.⁴⁹ Neskôr by nasledovala neutralizácia Slovenska a Chorvátska, ktoré sú oveľa menšími krajinami než Rumunsko. Slovenská vláda bez popierania zámeru určitého zmierenia s Maďarskom, prejavovala naďalej úsilie zlepšiť vzťahy s Rumunskom. 16. marca 1943 Ivan Milecz povedal, že okrem Nemecka sa Slovensko môže spoľahnúť iba na Rumunsko.⁵⁰

Koncom marca 1943 pricestoval do Bukurešti mimoriadny posol Jozefa Tisa minister Polyák, ktorého úlohou bolo odovzdať kráľovi Michalovi I. slovenský Rad kniežat'a Pribinu. Pri tejto príležitosti, slovenský diplomat priznal pred Antonescuom, že „Slovensko sa veľmi spolieha na priateľstvo Rumunska a je si isté našou pomocou.“⁵¹ 1. apríla 1943, v rozhovore s Gheorghem Davidescuom minister Polyák vyhlásil, že taliansky minister v Bratislave sa ho raz priamo opýtal, či „vlády Slovenska, Chorvátska a Rumunska mienia obnoviť Malú dohodu“. Minister Polyák odpovedal, že na to nie je potrebná špeciálna príprava, lebo Maďarsko si voči týmto trom susedom počína tak pochybne, že realizovať dohodu by bola päťminutová záležitosť. V inom myšlienkovom slede, slovenský host' prosil Gheorghea Davidescua, aby podporil slovenskú žiadosť o dodanie 3500 pištolí Malaxa.⁵²

I keď všeobecná situácia sa koncom roka 1943 a začiatkom roka 1944 neustále zhoršovala, myšlienky na spoluprácu sa tieto krajiny nevzdali. Generáli C. Pantazi, minister vojny a Ilie Șteflea, náčelník generálneho štábu pred slovenským vojenským pridelencom vyhlásili, že po predchádzajúcich porážkach rumunská armáda prechádza hlbokým procesom reorganizácie. „Șteflea“ – poznamenal slovenský diplomat – opakovane zdôrazňoval, že máme spoločné politické a vojenské ciele, ktoré musíme v budúcnosti vyriešiť.⁵³

V tom istom čase major Jozef Parčan poznamenal, že Rumunsko sa nezrieklo Transylvánii. Vyjadril svoje presvedčenie, že medzi Rumunskom a Maďarskom je vylúčená možnosť dohody. „Rumuni očakávajú vhodnú chvíľu, aby vstúpili do Sedmohradska a znova získali stratené územie, uzavrel svoju úvahu slovenský diplomat. Sprešňujem, že Nemecko podporuje Maďarsko a takto vzrastá maďarské nebezpečenstvo pre ostatné susediace krajiny.“⁵⁴

K takémuto úsudku došiel aj rumunský vojenský pridelenec v Bratislave, ktorý v októbri 1943 vo svojom hlásení spresnil, že slovenský minister obrany sa zmienil o tvrdení predsedu srbskej vlády Nediča, že jeho krajina chce napadnúť Maďarsko, aby získalo späť staré od cudzené územie. Slovenský minister ešte podotkol, že ak sa tento srbský plán stane realitou, potom to Slovensko využije a bude konať podobne.⁵⁵

Bilaterálne vzťahy sa čiastočne vo vojenskej oblasti utlmili, ale neprešli. Napríklad v októbri 1943 štyria slovenskí dôstojníci navštívili v Brašove leteckú továrňu IAR a generálne štáby armád si pravidelne vymieňali informačné materiály.

Rumunsko sa predsa len pozeralo čoraz viac na Angličanov a Američanov. 26. septembra 1943 slovenský vojenský pridelenec hlásil, že kráľ Michal I. a kráľovná – matka Elena navštívili po bombardovaní nemocnicu s ranenými Angličanmi a Američanmi 1. augusta 1943. Vnímal to, ako prejav sympatie monarchu voči Spojencom (bez Ruska). „Skutočnosť je taká, uzavrel svoju úvahu slovenský vojenský pridelenec, že všetky rumunské vrstvy sú frankofónne a Nemecko sa opiera iba o súčasnú politiku.“⁵⁶

⁴⁹Arch.MZV, fond 71, kr. č. 86, inv. j. 160.

⁵⁰Tamže, inv. j. 211.

⁵¹Tamže, inv. j. 261.

⁵²Tamže, inv. j. 274.

⁵³VHA, fond 53/43 – 83/3/4, spis č. 121.

⁵⁴Tamže, fond 53/43 – 83/3/3, spis č.121.

⁵⁵Arch. MNO, fond Mikrofilmy, kotúč P II 1.570 c 638.

⁵⁶VHA, fond 53/43 – 83/3/3, spis č. 121.

Na jar 1944 počas ofenzívy vstúpila Červená armáda na rumunské územie, čo znásobilo pokusy Rumunska o vystúpenie z Osi. Slovenský vojenský pridelenec hlásil svojim nadriadeným, že v rumunských politických kruhoch sa propaguje idea, že Ion Anonescu odovzdá moc Iuliovi Maniuovi, jednému z lídrov rumunskej opozície, ktorý sa pokúsi o separátny mier so ZSSR a zachráni, čo sa ešte zachrániť dá.

Dňa 11. februára 1944, v novom hlásení Jozef Parčan zaznamenal, že „Maršal (Ion Antonescu – pozn. autora) je presvedčený, že Nemci vojnu prehrali a jeho dni sú spočítané. Je si vedomý, že iba Maniu môže prevziať následníctvo, preto mu ponechá voľnú ruku.“ Obáva sa však, že medzi západnými spojencami a ZSSR došlo k dohode o Besarábii a severe Bukoviny. Rumuni sú však rozhodnutí bojovať o Transylvániu „do poslednej kvapky krvi. Utrpenie zo straty Besarábie a Bukoviny by sa kompenzovalo spätným získaním Transylvánie.“⁵⁷

Koncom roka 1943 rumunský vojenský pridelenec v Bratislave poznamenal, že Maďarsko zotráva v úsilí zblížiť sa so Slovenskom.⁵⁸ Informoval o návšteve troch slovenských dôstojníkov v Maďarsku vo februári 1944. Podľa jeho mienky táto vec nemusí znepokojovať, lebo cieľom návštevy bolo zabezpečenie nemeckých direktív na organizovanie obrany v Karpatoch.⁵⁹ Postoj Slovenska uprednostíť spoluprácu s Rumunskom dokazuje aj publikácia *Od Tatier po Kaukaz*, ktorú vydalo slovenské ministerstvo obrany, kde sa hodnotia operácie slovenskej armády proti Sovietskemu zväzu a je tam aj mapa Rumunska s hranicami z roku 1940; rumunský vojenský pridelenec poznamenal, „je to gesto, ktoré veľa napovedá“.⁶⁰

V lete 1944 sa vojenská spolupráca obmedzila, obidve krajiny uprednostňovali riešenie naliehavých a zložitých otázok pred ktorými stáli. Rumunský vojenský pridelenec v Bratislave signalizoval rast partizánskych akcií na Slovensku, rast nespokojnosti voči Nemcom, ako i to, že i keď Slováci zostali priateľmi Rumunska, počet Čechoslovákov v krajine neustále rastie.⁶¹

Prechod Rumunska 23. augusta 1944 na stranu Spojených národov prerušil vzťahy so Slovenskom; nová bukureštská vláda neuznala Tisov režim. Ale rumunskú diplomatickú misiu v Bratislave, ktorá vyjadrila lojalitu voči novému politickému režimu v Bukurešti, neinternovali ani slovenské orgány, ani Nemci. Slovenskí diplomati repatriovali, no rumunskí zostali v Bratislave na podmienenej slobode do 1. apríla 1945, keď utiekli na západ; dostali sa do oblasti Senice, kde ich po viacerých peripetiách 12. apríla 1945 vyslobodil druhý sled 2. rumunskej divízie horských strelcov. V období 13. – 23. apríla boli sústredení pod ochranou veliteľa 1. rumunskej armády v Piešťanoch. 26. apríla 1945 sa členovia rumunskej diplomatickej misie vrátili do Bukurešti.⁶² Podmienená sloboda, ktorej sa tešili rumunskí diplomati v období od 23. augusta 1944 do 1. apríla 1945 vďačila tak bývalým vzťahom spolupráce a priateľstva, ako i neschopnosti slovenských orgánov pokryť potrebné náklady na intervanovanie.

Rumunsko-slovenské vojenské vzťahy v rokoch 1940 – 1944 boli súčasťou pokusov týchto krajín, najmä Rumunska, vytvoriť rumunsko-slovensko-chorvátsku trojstrannú spoluprácu. Kooperácia sledovala spätné získanie strateného územia v rokoch 1938 – 1940, obidvoch krajín v prospech Maďarska a znemožnenie jeho revizionistických akcií. Napríklad v štúdiu rumunského generálneho štábu z 18. júna 1943 sa uvažuje: „Slovensko je momentálne angažované v Osi, nemôže mať voči Maďarsku iný postoj než čisto neutrálny. Nie je však vylúčené, berúc do úvahy stratené územie, že v priaznivej politickej konjunktúre bude sa usilovať prostriedkami, ktoré má k dispozícii získať toto územie späť.“⁶³ Hoci tieto krajiny mali spoločné záujmy, generálne štáby – rumunský a slovenský – nevypracovali v aktuálnom štádiu

⁵⁷Tamže, fond 30 – 3/31, spis R 18, f. 690.

⁵⁸Arch. MNO, fond Mikrofilmy, kotúč P II 1.570, c 664 – 665.

⁵⁹Tamže, inv. j. 692 – 697.

⁶⁰Tamže, inv. j. 685.

⁶¹Tamže, kotúč P II 3.149, c 214.

⁶²Tamže, c 214 – 227.

⁶³Tamže, fond 948, spis č. 758, inv. j. 8.

výskumov projekty spoločných operácií proti Maďarsku. Toto by však Nemecko – líder aliancie v ktorej sa tieto štáty nachádzali – nebolo dovolilo, lebo si neželalo konflikt v tyle frontu, ktorý by všeobecne mohol ohroziť beh vojny. Okrem iného neúspech spomínanej trojstrannej spolupráce zapríčinili aj intervencie najmä Nemecka a Talianska.

P. OTU: DIE ASPEKTE DER RUMÄNISCH-SLOWAKISCHEN MILITÄRBEZIEHUNGEN (1939 – 1944)

Die Studie des rumänischen Verfassers handelt von relativ unbekanntem Seiten der rumänisch-slowakischen diplomatischen und militärischen Beziehungen während dem zweiten Weltkrieg. Sie beschreibt die Anknüpfung der diplomatischen (aber auch militär-diplomatischen) Beziehungen zwischen zwei Staaten, die nach dem Jahr 1940 aufgrund des gemeinsamen Schicksals verbunden waren: gegenungarische Bemühung beider Staaten um Wiedergabe der durch die Ungarn besetzten Gebiete.

In der Studie sind die konkreten Äußerungen der diplomatischen Beziehungen mit dem Hinblick auf die ähnlichen Beziehungen der beiden Staaten zum Ungarn, sowie auf die Belegung des sog. Kleinen Abkommens gemeinsam mit Kroatien hervorgehoben, gerichtet. Sie vermittelt uns mehrere neue und präzisiertere Kenntnisse über rumänische Militärpersönlichkeiten, die die Kontakte mit der Slowakei halten. Sie widmet sich auch der Waffenlieferung aus der Slowakei nach Rumänien und angemessene Aufmerksamkeit richtet sie auch auf die Zurückhaltung von Seite der Slowakei den Ungarn gegenüber, die diametral unterschiedlich von der radikalen rumänischen Stellungnahme gegen Ungarn war. Sie beschreibt verschiedene Reziprozitätsbesuche und Auszeichnungen der militärischen Repräsentanten zwischen beider Staaten. Am Rande behandelt sie vom deutschen „aufmerksamen“ Blick auf die Entwicklung der rumänisch-slowakischen Zusammenarbeit. Trotzdem, dass die gemeinsame gegenungarische Interesse der Rumänien und der Slowakei entstand durch die zweite Wiener Arbitrage, die für die Rumänien nicht positiv war sollte der Titel eine Korrektur verlangen, weil es sich auch selbst von dem Text ausgehend ergibt, dass mit der diplomatischen und folgenden militär-diplomatischen Beziehungen zwischen beider Staaten schon im Jahre 1939 angefangen haben.